

Szilárd Papp

Sonkád, biserica reformată

Sonkád se situează pe malul râului Tur, în apropierea vărsării acestuia în Tisa. Prima atestare documentară a localității – mai precis a toponimului Sonkád – datează din 1181,¹ însă despre biserica din sat nu deținem izvoare medievale scrise. Lăcașul, de dimensiuni modeste, și-a păstrat în cea mai mare parte înfățișarea originală.² Clădirea se compune dintr-o navă dreptunghiulară, urmată spre răsărit de un cor decroșat (mai îngust decât nava cu câte o grosime de zid) compus din două travee și încheiat cu cinci laturi ale unui octogon neregulat. Sacristia actuală, aflată în vecinătatea nordică a corului, este rezultatul ultimelor renovări. Cu ocazia acestora, pe baza zidurilor de fundație descoperite, respectiv a urmelor de racordare a construcției originale la colțul nord-estic al navei și la zidul nordic al corului, s-a reconstituit sacristia medievală.³ Turnul de pe fațada vestică a navei a fost construit la începutul secolului al XIX-lea, fără a se cunoaște eventuale premise medievale ale acestuia.⁴ Colțurile edificiului sunt sprijinite de contraforturi identice, cu două trepte, așezate oblic.⁵ Un alt contrafort este amplasat pe mijlocul fațadei sudice a corului, respectiv câte unul ritma odinioară și fațadele lungi ale navei. Dintre cele din urmă, contrafortul nordic a fost reconstruit în cursul ultimelor restaurări. Pe fațada sudică au fost descoperite sub tencuială și puse în evidență urmele de racordare ale contrafortului la zidul fațadei.⁶ Nu se cunoaște înfățișarea originală a lăcrimarelor și a copertinelor contraforturilor, lăcrimarele actuale părând moderne. Biserica a fost construită din piatră brută, iar elementele arhitectonice au fost cioplite din tuf riolit gri-gălbui.⁷

Un soclul evazat, uniform, cioplit din piatră înconjoară baza zidurilor navei și a corului. Soclul și-a păstrat, în ansamblu, forma medievală, deși numeroase pietre ale acestuia au fost schimbate ulterior. Cornișa originală a clădirii nu s-a păstrat, zidurile fiind supraînălțate cu câteva rânduri de cărămizi cândva în epoca modernă. Poarta vestică originală a bisericii, aflată azi sub turn, a suferit

transformări radicale.⁸ S-a înlăturat închiderea ancadramentului, iar profilul montanților laterali a fost distrus pe latura dinspre golul ușii. Ambrazura ancadramentului prezintă așadar doar un fragment din profilatura originală: o baghetă flancată de listeluri și pornirea unei cavete.⁹ Profilul pornește de pe muchia superioară țesită a soclului. Pe fațada apuseană de odinioară nu s-au păstrat alte detalii medievale. Fațada sudică a bisericii este ritmată de două ferestre, respectiv de un portal situat în vecinătatea estică a contrafortului demolat. Ferestrele, identice ca dimensiuni, formă și amplasament au ancadramente medievale de piatră, ușor transformate ulterior. Ambrazura evazată a deschiderilor se încheie în arc frânt, însă mulurile originale au dispărut între timp. Judecând după dimensiunea golurilor, ferestrele trebuie să fi fost inițial bipartite.¹⁰ Porticul de lemn, construit în 1759, acoperă parțial poarta sudică.¹¹ Ancadramentul cu lintelul pe console al acesteia este profilat cu o baghetă încadrată de listeluri și o cavetă largă. Profilatura se desprinde din planul superior înclinat al soclului.¹² Elementele profilului se intersectează în închiderea ancadramentului, baghetele fiind încrucișate și în colțurile superioare pătrate de pe extremitățile cadrului. Fațada nordică a navei nu prezintă nicio deschidere.

1. Biserica dinspre sud-est

2. Interiorului corului dinspre vest

Zidul corului este străpuns de două ferestre, ambele pe latura sudică. Acestea sunt identice cu ferestrele navei în ceea ce privește amplasarea, forma, dimensiunile și starea de conservare.¹³

În interiorul navei nu sunt alte detalii medievale, decât cele menționate. Închiderea ogivală a arcului de triumf are multia teșită pe latura dinspre navă. Stâlpii neprofilai ai arcului sunt marcați cu câte o cruce de sfințire pictată, probabil contemporană cu construcția lor.¹⁴ Ușa sacristiei a fost amenajată pe peretele nordic al corului, în traveea apuseană. Ancadramentul ușii încheiat în arc în acoladă, ușor turtit, prezintă o modenatură compusă dintr-o jumătate de profil în forma cozii de rândunică, o scotie și o baghetă, urmate spre golul deschiderii de un plan înclinat. Profilul coboară pe un soclu cu planul superior teșit. În peretele nordic al corului, spre răsărit, remarcăm un tabernacol. Suprafața profilată a ancadramentului de piatră al nișei dreptunghiulare a fost distrus ulterior. Pe pereții corului s-au descoperit urmele bolții în cruce pe ogive de odinioară. Aceasta cobora pe console și era compusă din două travee.¹⁵

Exceptând turnul, biserica este o construcție unitară,¹⁶ cele trei ancadramente descrise furnizând singurele indicii pentru datarea acesteia. Astfel, lăcașul a fost construit cândva în perioada cuprinsă între cumpăna secolelor XV-XVI – datare sugerată printre altele și de profilul aplatizat în maniera Renașterii al ancadramentului porții sudice – și, aproximativ, prima treime a veacului al XVI-lea.

Deși în perioada respectivă familia Csaholyi nu mai era singura proprietară în sat, aceasta deținea încă, până la mijlocul secolului al XVI-lea, cea mai mare parte a așezării. Celelalte posesiuni din sat erau împărțite între numeroase alte familii.¹⁷ Astfel, credem că familia Csaholyi a împlinit un rol decisiv în construcția bisericii, fără a exclude însă posibilitatea implicării (co-patronajului) și a altor proprietari locali.

Fotografiile au fost executate de Szilárd Papp (1) și Attila Mudrák (2).

NOTE DE SUBSOL

¹ BALÁZSIK 1999, p. 655; NÉMETH 2008, p. 267.

² Despre biserică, vezi MMT vol. X, p. 37 (András Gergelyffy); BALÁZSIK 1999, pp. 655-658; MIKLÓSI-SIKES 1999, pp. 22-26; ROMÁN 1999, pp. 90-92.

³ BALÁZSIK 1999, p. 656; MIKLÓSI-SIKES 1999, pp. 24-25. Sacristia era acoperită odinioară de o boltă semicilindrică, a cărei pornire a fost descoperită pe fațada nordică a corului. ROMÁN 1999, p. 92.

⁴ BALÁZSIK 1999, p. 658.

⁵ Excepție constituie doar contrafortul de pe colțul sud-estic al navei, perpendicular pe fațadă.

⁶ BALÁZSIK 1999, p. 657 – planul.

⁷ Detaliile reconstituite au fost realizate din cărămidă, distingându-se astfel de elementele originale.

⁸ Acestea au survenit probabil în cursul construcției turnului, vezi BALÁZSIK 1999, p. 658.

⁹ În cursul ultimei renovări profilatura portalului a fost completată după modelul ancadramentului ușii sacristiei. După caveta fragmentară urmează, spre golul deschiderii, o jumătate de profil în formă de coadă de rândunică,

motiv care, în cazul ancadramentului ușii sacristiei, apare pe marginea exterioară a profilaturii.

¹⁰ Pe montanții laterali se pot remarca și în zilele noastre urmele profilaturii mulurilor de odinioară și ale lăcașului tocului de lemn.

¹¹ BALÁZSIK 1999, p. 658.

¹² Profilatura ancadramentului este identică cu cea a portalului sudic al bisericii din Kisszekeres (Ungaria) și cu cea a ușii sacristiei bisericii din Nagygyéc (Csengersima, Ungaria).

¹³ Închiderea ferestrelor este ușor rotunjită, indicând că în această zonă ancadramentele au fost modificate parțial, fiind probabil în parte zidite.

¹⁴ BALÁZSIK 1999, p. 657.

¹⁵ BALÁZSIK 1999, p. 656.

¹⁶ BALÁZSIK 1999, p. 656. Faptul că fundațiile navei sunt cu 15-20 cm mai adânci decât cele ale corului (îi mulțumesc arheologului Tamás Balázsik pentru această informație) nu infirmă această afirmație. Spațiul mai amplu al navei, sau un eventual turn clopotniță deasupra navei ar putea justifica adâncimea mai mare a fundațiilor în această parte a bisericii.

¹⁷ MAKSAY 1990, vol. II, p. 738; BALÁZSIK 1999, pp. 655-657; NÉMETH 2008, p. 267.